

Henri Bouwmeester (Hengelo, 1962) geeft leiding aan één van de oudste particuliere nestkastenprojecten van ons land. Al vierenvestig jaar worden op en rond landgoed Weldam in Twente vooral de Mezen, Boomklevers en Vliegenvangers in een kleine 900 kasten gevolgd. "Er begint een gewaagde strategie aan het licht te komen waarmee de vogels het veranderende klimaat proberen te volgen."

44 jaar

Het is gebeurd voor je er erg in hebt. In een straf tempo fietst Henri Bouwmeester als een soort traditionele ringsteker op een oude eik af. Nog voor hij één voet van de pedalen heeft gehaald prikt hij een verbouwde telescopische ramenwasser van de Blokker in de vliegopening van nestkastje Q 33. Met de haak aan het eind van de stok wipt hij het kastje van de tak waar hij aan hangt, terwijl een perspex plaatje de vliegopening afsluit. "Je moet inderdaad snel zijn", lacht Bouwmeester. "Zeker met het droge weer van de laatste tijd horen de vogels je al van ver aankomen. Dit is de beste manier om ook de ouders in handen te krijgen."

Bij deze kast heeft Bouwmeester succes, of op zijn minst een beetje. Op het nest zit een vrouwtje Bonte Vliegenvanger op één ei en één, wat brak jong. "Dit vrouwtje had ik al eens in handen gehad bij dit nest", zegt Bouwmeester nadat hij in zijn aantekeningen het ringnummer heeft gecontroleerd. "Het is een vogel die we twee jaar terug als nestjong hebben geringd. Bij het mannetje staat nog een blanco vakje. Die gaan we dus nog proberen te vangen." Aan de binnenkant van de vliegopening prikt de onderzoeker met punaises een listig klapdeurtje van ijzerdraad. "De ouders vliegen daar zonder problemen door naar binnen, maar ze kunnen er dan niet meer uit. Dus nu is het op een afstandje wachten gebazen."

Na een minuut of vijf zien we door de kijker dat er een vogel de kast in is gevlogen. Helaas voor Bouwmeester blijkt het weer het vrouwtje te zijn. Als na nog eens tien minuten wachten het mannetje zich nog niet heeft gemeld haalt hij het klapdeurtje weer weg en laat hij de kast verder met rust. "Dit jong is nog maar een paar dagen oud, dus volgende week kunnen we nog wel een poging wagen. Het jong is ook nog te klein om te ringen, dat doen we pas als ze tenminste zeven dagen oud zijn."

Houtzagerij

In zijn aantekeningenboekje zoekt Bouwmeester naar een volgende kast waar hij nog blanco vakjes heeft staan bij één van de

ouders. Met de telescopische nestkastensteker in de aanslag fietst hij erheen, om hem weer met een geroutineerde beweging uit de boom te wippen. "Deze hangt nog aan een spijker, maar op verzoek van de terreineigenaar zijn we langzaam al die spijkers aan het vervangen door 'natuurlijke' haakjes om de kasten aan te hangen, zoals stompjes van afgezaagde takken. Hier op het landgoed Weldam wordt een deel van de bomen in een eigen houtzagerij verwerkt, dus dan hebben ze liever geen spijkers in het hout." Even verderop drijft een tiental eikenstammen, als een vlot aan elkaar gebonden in een vijver naast een prachtig gerestaureerde traditionele houtzagerij. Op het vlot bedelen twee jongen van een Grote Gele Kwikstaart om voer. Er blijkt Bouwmeester veel aan gelegen te liggen om zijn gastheer te vriend te houden. "Mijn opa is hier op Weldam 44 jaar terug begonnen met zijn nestkastenonderzoek. Dankzij de welwillende medewerking van graaf Solms en rentmeester Zandvoort kunnen we een belangrijke bijdrage aan de wetenschap blijven leveren. Het is prachtig dat we hier nog steeds dit werk kunnen doen. Volgens mij is dit een van de langst lopende particuliere nestkastprojecten van Nederland."

De geboren Twentenaar Bouwmeester blijkt niet over al zijn streekgenoten met zoveel waardering te spreken. "De illegale vogelvangst is een groot probleem in deze regio. Neem die Grote Gele Kwikstaarten daar. Op een gegeven moment zijn we nestkasten gaan plaatsen onder een aantal bruggen over de beek die hier vlakbij loopt. Wat denk je: die werden gewoon leeggehaald, waarschijnlijk door 'vogelliefhebbers'. Als er onder voliërehouders ineens een trend bestaat om Grote Gele Kwikstaarten te gaan houden, dan houdt blijkbaar niets ze tegen. We overwegen die nestkasten nu maar weer weg te halen, want in plaats van onderzoek te doen waar je de soort eventueel mee verder zou kunnen helpen, werken de kasten op deze manier alleen maar averechts en verdwijnt de hele populatie in voliëres. Ik fietste laatst ergens

en voor

DE KLEI

Wetenschapjournalist Rob Buijter maakt reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor SOVON NIEUWS verslag van zijn ontmoetingen in het veld.

gevoorderden

langs een boerderij hier in de buurt, hoorde ik tot mijn complete verrassing achter de heg ineens Bonte Strandlopers en een Steltkluut! Waar zouden die nou toch vandaan komen?"

Muurbloempjes

Als we bij een volgende kast staan te wachten tot één van de ouders door het klapdeurtje wil vliegen, zingt op de achtergrond een Bonte Vliegenvanger zijn subtiele liedje. "Zo aan het eind van het broedseizoen zal dat een ongepaard mannetje zijn", vermoedt Bouwmeester. Mannetjes die al een vrouw hebben geschaakt hoeven niet meer zo nodig te zingen. Het zou leuk zijn om ook die ongepaarde mannetjes te ringen, al is dat natuurlijk wel veel bewerklijker. Als je ze niet in een nestkast kunt verrassen zul je ze met een meelwormpje naar een klapnet moeten lokken of zoiets. Maar dan kun je wel mooi uitzoeken of het eens-een-muurbloempje-altijd-een-muurbloempje is, of dat ze gewoon een jaartje pech hebben gehad." In de literatuur wordt gesuggereerd dat het overwegend tweedejaars vogels zijn die op deze manier hun territorium voor het volgende broedseizoen al verkennen. Ik zou dat graag verder onderzoeken."

Na vier decennia nestkastenonderzoek lijkt Bouwmeester sowieso meer vragen te stellen dan te beantwoorden. "Toen mijn opa hier 44 jaar terug mee begon was het vrij recht-toe-recht-aan onderzoek. Toen ik vijftien was kreeg ik samen met mijn broer Han mijn eerste eigen onderzoekerreintje. Later kreeg ik, met dank aan mijn nestor Ben Nijboer uit Rijssen, ook een eigen ringvergunning. Er is sinds die dagen waanzinnig veel veranderd. Neem bijvoorbeeld het isotopenonderzoek. Voor het onderzoek van Christiaan Both in Groningen verzamel ik van alle vogels een veertje dat in het overwinteringsgebied is geruid en een ander veertje dat hier in het broedgebied is geruid. Door naar de chemische samenstelling te kijken van die veertjes moet je in grote lijnen kunnen zeggen in welke regio in Afrika de vogels hebben overwinterd. Dat soort informatie, daar kon je 44 jaar terug niet eens van dromen."

Gewaagd

Hét grote thema binnen het nestkastenonderzoek lijkt toch de klimaatverandering, al was het maar omdat Al Gore in zijn Inconvenient Truth op gezag van Christiaan Both meldde dat Bonte Vliegenvangers steeds vaker te laat uit Afrika terugkomen om hun jongen nog op tijd van de piek in het rupseanaanbod te laten profiteren. "Toch passen de vogels zich wel degelijk aan", weet Bouwmeester. "Er is een deel van de vogels dat steeds vroeger gaat broeden. Door dat jaar op jaar te volgen in combinatie met ringonderzoek kun je ontdekken of dat gedrag ook wordt doorgegeven aan de jongen."

Er komt ook een tweede, vrij gewaagde aanpassing aan het licht. "Bij Koolmezen zien we het al een paar jaar en sinds kort ook bij de Bonte Vliegenvangers. Steeds meer vrouwtjes beginnen al met broeden nog voor het legsel compleet is. Bij dit nestje zie je mooi wat daarvan de consequentie is. Waar alle jongen normaal rond dezelfde dag uit het ei komen, zijn er nu vaak een paar achterblijvers. Dit jong bijvoorbeeld is minimaal twee dagen jonger dan deze. Twee of drie jongen uit zo'n nest komen daarmee op achterstand, maar de rest is door het vroegere broeden van moeder juist beter aangepast aan de verschuivende timing in de natuur. Of dit op de lange termijn een goede strategie is of niet, dat zal ook uit dit ringwerk kunnen blijken."

Asbest

De omgeving van Goor waar de kasten van Bouwmeester hangen herken je onder andere aan de erfafscheiding. "Hier in de omgeving zie je her en der nog holle asbest palen met prikkeldraad langs de weilanden. In de loop van de tijd zal ook dat laatste asbest van de eternitfabriek wel worden verwijderd, maar met m'n schoolvriendjes heb ik daar als klein jochie nog een hoop lol aan beleefd. Soms namen we zo'n bolkop hamer mee. Met een ferme tik sloegen we dan een klein, rond gat in zo'n holle paal. Baksteen erop tegen de regen en je had zonder al te veel moeite weer een nestkastje erbij."

Waar zijn opa de kost in de textielabriek

Duizenden erven geteld op Boerenzwaluwen!

Het broedseizoen van het Jaar van de Boerenzwaluw is zo goed als ten einde. Een enkele vogel is op het moment van schrijven, half augustus, nog bezig met een laat legsel. De meerderheid verzamelt zich intussen in de avonden op gezamenlijke slaappleatsen en bereidt zich voor op de lange tocht naar Afrika. De telgegevens van dit project, georganiseerd door SOVON en Vogelbescherming, kunnen geanalyseerd worden.

Geweldige medewerking

Afgelopen maanden zijn honderden, misschien wel duizenden mensen actief geweest voor de Boerenzwaluw. In het kader van het nestplaatskeuzeonderzoek en de publiekstelling zijn bijna 6000 locaties gecontroleerd op aanwezigheid van nesten, en er komen nog steeds gegevens binnen! Hier zijn dan nog niet eens de gebieden bij gerekend die in het kader van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) worden geteld. Het moge duidelijk zijn dat deze acrobaat van het erf zeer geliefd is en op veel steun kan rekenen. En dat is nodig ook, want de Boerenzwaluw is de afgelopen 40 jaar met 50-75% afgenomen. Met behulp van alle inspanningen hopen we een aantal belangrijke vragen te beantwoorden. Zo weten we niet hoe veel Boerenzwaluwen er in Nederland broeden. De laatste schatting van 100.000 tot 200.000 broedparen uit de atlasperiode in 1998-2000 is verre van nauwkeurig. De trend op basis van de BMP-gegevens laat regionale verschillen zien, maar waardoor worden deze veroorzaakt? En hoe zit het met het aandeel van de populatie dat tot een succesvol tweede legsel komt, neemt dit af? Belangrijke vragen om te beantwoorden in het Jaar van de Boerenzwaluw.

Lokale verschillen

Met het nestplaatskeuzeonderzoek, dat ook in 1993 is uitgevoerd, willen we kijken hoe het de Boerenzwaluwen vergaat ten opzichte van ca. 20 jaar geleden. De voorlopige gegevens laten zien dat er flink wat kwartblokken (2,5x2,5 km) zijn waar dit jaar ongeveer even veel (of zelfs meer) bewoonde nesten geteld zijn als in 1993, met name in Groningen en Drenthe. Er zijn echter ook plekken waar het de Boerenzwaluwen minder goed vergaat. Zo is de stand in een aantal kwartblokken in Brabant gehalveerd en ook in delen van Gelderland en Zuid-Holland is afname troef. Naast het aantal bewoonde nesten zijn tal van variabelen over de omgeving en de nestlocaties vastgelegd. Hiermee willen we inzicht krijgen in het hoe en waarom van de regionale verschillen in aantallen en trend. Zo lijkt de komst van mensen die paarden houden in het buitengebied een kans voor de Boerenzwaluw te vormen; in menige paar-

verdiende en de nestkasten 'erbij deed', heeft Henri van het onderzoek ook zijn beroep gemaakt. Dat wil zeggen: in deeltijd. "Tijdens het broedseizoen werk ik als field captain voor het Nederlands Instituut voor Ecologie op de Hoge Veluwe. Daar lopen drie maanden lang 2 tot 7 internationale onderzoekers en studenten 444 nestkasten langs. Ons eigen project in Twente is 100% vrijwilligerswerk."

Was het Twentse nestkastenwerk van zijn opa misschien nog enigszins vrijblijvend en ongericht, kleinzoon Henri pakt het met hulp van zijn partner, tevens assistent-ringer, Hanneke Huiskamp en enkele tientallen andere vrijwilligers bijzonder gestructureerd aan. "In plaats van om de veertien dagen controleren we tegenwoordig iedere week, waardoor we van zo goed als alle legfels de eerste eidatum en legselgrootte kunnen achterhalen. Je kunt dan ook voorspellen wanneer de jongen worden geboren en wanneer je de jongen het beste kunt ringen. De gegevens worden gebruikt voor het project Recapturing Adults for Survival van het Vogeltrekstation, en daarnaast voor het Nestkaartenproject van SOVON." In 2008 hebben Bouwmeester en Huiskamp, samen met Leo Ballering uit Uden en Ronald Beskers van de Vogelwerkgroep Het Gooi ook de Landelijke Werkgroep Nestkasten opgericht. "Door de spreiding van nestkastgegevens over het land ontdekken we ook weer leuke dingen. Zo zien we dat vogels in de stedelijke omgeving vroeger beginnen met broeden dan in het buitengebied. Het lijkt er op dat dit samenhangt met kunstlicht. En ook hier is het afwachten of dit de populatie als geheel hindert of misschien juist wel goed doet. Stug doorgaan met onderzoeken dus, anders mis je de veranderingen", zegt Bouwmeester beslist, en gaat weer op weg naar een volgende kast met ontbrekende gegevens. Met zijn telescopische stok op zijn mountainbike begint hij ineens wat weg te krijgen van een ridder te paard die een lans breekt voor zijn Mezen, Boomklevers en Bonte Vliegenvangers.

Rob Buitier

denstal nestelen Boerenzwaluwen. Het is echter de vraag of dit kan compenseren voor de afname elders door o.a. modernisering van de landbouw en strenge hygiënemaatregelen.

Landelijke Dag

Naast de telprojecten zijn er tal van andere spannende ontwikkelingen op boerenzwaluwgebied dit jaar. Zo is alle tot nu toe verzamelde informatie over reproductie en overleving samengebracht in een voorlopig populatiemodel. De eerste resultaten hiervan lijken te wijzen op een te lage overleving in de eerste winter. Maar mogelijk speelt ook een daling mee van het aantal paren dat een succesvol tweede legsel heeft. Nieuwsgierig geworden? Kom dan naar de Landelijke Dag op 26 november, waar de eerste resultaten van het Jaar van de Boerenzwaluw worden gepresenteerd.

Loes van den Bremer